

3. Грушевський М. Споми́ни / М. Грушевський. – К., 1989. – № 8. – С. 112–113.
4. Модернізація вищої освіти в Україні і світі: десять років наукового пошуку : монографія / ред.: В.П. Андрущенко, В.І. Луговий, М.Ф. Степко. – К. : Ін-т вищ. освіти АПН України, 2009. – 504 с.
5. Освіта, наука і культура на Поділлі : збірник наукових праць. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2011. – Т. 17: Пам'яті академіка Петра Тимофійовича Тронька. – 592 с.
6. Особистісно орієнтовані технології навчання і виховання у вищих навчальних закладах : кол. моногр. / В.П. Андрущенко, Н.О. Дівінська, Б.І. Корольов, М.М. Левшин, В.І. Луговий, О.П. Муковіз; АПН України, Ін-т вищ. освіти. – К. : Пед. думка, 2008. – 254 с.
7. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в 5-ти т. / В.О. Сухомлинський – К. : Рад. шк., 1976. – Т. 1. – 654 с.; Т. 2. – 670 с.; Т. 3. – 670 с.; Т. 4. – 640 с.; Т. 5. – 639 с.
8. Філософські засади трансформації вищої освіти в Україні на початку ХХІ століття: монографія / В. Андрущенко, Л. Горбунова, В. Зязюн, А. Корецька, М. Култаєва, В. Лутай; Ін-т вищ. освіти АПН України. – К. : Пед. думка, 2007. – 352 с.

В статтє представлен один из возможных ракурсов философско–социального осмысления педагогического наследия Степана Сирополко. При этом акцентировано, что оценочные суждения относительно творчества отдельного индивида уместно формировать с позиций диалектики.

Ключевые слова: диалектика, педагогическое кредо, философия образования, концепция истории украинского образования, личностно ориентированное обучение.

One of the possible foreshortening of philosophical–social comprehension of pedagogical work of Stepan Siropolko is given in the article. It is thus accented, that evaluation judgements in relation to creative work of separate individual appropriately to form dialectics positions.

Key words: dialectics, pedagogical credo, philosophy of education, conception of history of Ukrainian education, personality oriented studies.

Отримано: 19.06.2012

УДК 02(477)(092):37(477) “15/16”

С. Д. Абрамович

м. Кам'янець-Подільський

СТЕПАН СІРОПОЛКО ПРО БАГАТОВЕКТОРНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТИ XVI–XVII СТ.

У статті розглянуто концепцію української освіти XVI–XVII ст., висунуту в «Історії освіти в Україні» С. Сірополка, який розглядає українську школу цієї пори як частину європейської культурної панорами епохи, акцентуючи риси плюралізму та мультикультурності й об'єктивно оцінюючи вплив католицько-протестантської освіти, яка вплинула й на освітню політику православних братств.

Ключові слова: Степан Сірополко, освіта в Україні, українська школа, православне братство.

Складний, сповнений трагізму період української історії XVI–XVII ст. відзначається, проте, як відомо, не самими лише втратами. Адже водночас це був період величезного піднесення креативності у всіх сферах українського-духовного життя. Зі зрушенням звичної візантійської культурної платформи, яка в київські часи була подібна до отієї незрушної пласкої землі, до краю якої буцімто дійшов Косма Індікоплов, виявилось, що українці починають актив-

но переосмислювати першооснови свого культурного світу. Українське суспільство – як частина Речі Посполитої – втягується в атмосферу Реформації, яка намагалася в душі ренесансних ідей антикізації докопатися до глибин зародження християнства. На українській землі розгортається й потужна хвиля Контрреформації, що парадоксально й хитромудро мобілізує ренесансний досвід для оборони духовної спадщини Середньовіччя й прагне не лише збереження, а й укріплення та глобального поширення християнського світу. Словом, це була типово європейська ситуація руйнації середньовічного світу й формування плюралістичного суспільства.

Справа, однак, ускладнювалася тим, що розгорталися ці процеси в польському середовищі й сприймалися традиціоналістським православним українством як щось чужорідне. Однак з прийняттям унії та поширенням руху Реформації не лише серед поляків й українське середовище в цілому починало відчувати тиск нового культурного простору, необхідність діалогу з новими ідеями, адаптації нових явищ.

Зокрема коли мова заходить про освіту цього періоду, наш традиційний штамп – піднесення ролі православних братств і натомість засудження, скажімо, єзуїтських освітянських ініціатив. Цікава з цього погляду думка Н.М. Поплавської, яка твердить, що радянська наука активно підтримувала «православні» позиції в полеміці цих часів не в останню чергу й тому, що тут оборонялося не стільки християнство, скільки суто політичні інтереси українського народу перед лицем західної експансії [3, с.30–31].

Загалом проблема світосприйняття тодішнього українця, його реальних культурних орієнтацій залишається малодослідженою, й розвідок на зразок книги Н. Яковенко, присвяченої висвітленню світогляду української шляхти XVI–XVII ст. [2], усе ж таки дуже мало.

Тому книга С. Сірополка «Історія освіти в Україні» [1], в якій подано широку й головне, об'єктивну панораму реальних зрушень в українському шкільництві XVI–XVII ст., не втрачає наукової вагомості. При цьому автор розглядає українство в Україні не як таку собі резервацію, що начебто перебуває на рідній землі в стані глухої оборони щодо всього нового й чужоземного. Це було б типовим проявом колоніальної психології, проявом комплексу меншовартості. Історія дійсно визначила так, що долею України століттями розпоряджалися чужинці, але можна сприйняти ситуацію не лише з позицій гострого й глобального відчуження, а й в аспекті зародження мультикультуралістичного суспільства, оскільки тодішнє українство таки чимало узяло з західного освітянського досвіду.

Ось і С. Сірополко, зазначаючи, що, по занепаді Київської Русі, українська еліта колонізувалася, а школа як така у широких верствах занепадала, рівно як фіксує, що «школа в той час зберігала церковний характер, як і вся наша тодішня література» [1, с.46], не стільки фіксується на цій обставині, скільки прагне розібратися в іншому: що ж дав новий західний досвід українській освіті? Більш того, він відзначає, що вже «...в XIII–XIV ст. староруська культура сама зближалася до західної культури ще перед прилученням Галичини до Польщі, а Волині – до Литви», маючи в цьому підтримку як народних мас, так і нижчого духовенства [1, с.47]. А свою розвідку про освітній рух в Україні XVI–XVII ст. розпочинає одразу з опису широкого впливу протестантських ідей, зокрема таких «екстремістських», як соціанство, що заперечувало Трійцю. Він відзначає, що принаймні в українській верхівці того часу спостерігається тяжіння до західного університетського навчання, рух елітної молоді в німецькі університети (додамо: досить пригадати Юрія Дрогобича). Не слід забувати, що саме тодішнє західне протестантське середовище висунуло таку титанічну постать, як Я.А. Коменський, що зробив

справжній переворот у поглядах на світ дитини та процес її формування, сильно розійшовшись з локківським принципом «чистої дошки», на якій можна писати що завгодно. С. Сірополко відзначає, що саме це нове християнство стимулювало розумову роботу: «Цілком природно, що протестантство як релігія переважно розуму в протилежність часто сліпій вірі католицизму звертала особливу увагу на поширення своїх ідей через школу», – пише С. Сірополко [1, с.47]. Утім, дещо зневаживши тут розумову активність католицької Контререформації, він далі детально висвітлює освітянську діяльність оо. єзуїтів, що уславилися в Європі й навіть у заокеанських колоніях як майстри фундації освітніх закладів: єзуїтський колегіум стає в цю пору справжньою візитною карткою педагогічного рівня й педагогічних новацій. «Усі ці єзуїтські школи притягали до себе значну кількість українського громадянства завдяки тому, що ті школи найкраще відповідали тогочасним вимогам шляхетської суспільності», – відзначає С. Сірополко, не забувши відзначити, що саме таку школу закінчив і Б. Хмельницький [1, с.53]. Дослідник дуже детально, хоча й критично, описує структуру єзуїтського колегіуму, відзначаючи його гуманітарну орієнтацію й практичну потребу тодішнього українського суспільства саме в такому типі освіти [1, с.55].

Водночас вимагає дещо особливої уваги критика С. Сірополком [1, с.55] концепції св. Петра Скарги, який, як відомо, заперечував цивілізаційну роль церковнослов'янської мови, віддаючи перевагу «канонічним» латині й грецькій. У відповідь на пасаж Скарги про облуканість «народу руського» греками, які дозволили уживання «недолугої» церковнослов'янської (зауважимо принагідно, що дозвіл на це св. Кирило брав не у Константинополі, а в Римі!), С. Сірополко повторює відому тезу про князя Костянтина Острозького як мецената, що підтримував наукове вивчення та широке запровадження церковнослов'янської мови українську освіту. Слід зазначити, що церковнослов'янська мова усе ж таки «природною» для українства не була й виконувала ту ж саму роль, що на Заході латина; українізація цієї мови у таких пам'ятках, як Пересповніцьке Євангеліє, – предмет особливої розмови. Спробу К. Острозького піднести факт видання друком в Острозі повної Біблії церковнослов'янською інколі ставлять на один рівень з лютеравим перекладом Біблії живою німецькою мовою (XVI ст.). Звичайно ж, вірне твердження: «Друга половина XVI і перша половина XVII ст. у суспільно-політичному і культурному житті України і Білорусії характеризуються бурхливими подіями, аналогічними до західноєвропейських реформаційних рухів» [4, с.98]. Але ж самої лише аналогії для наукового узагальнення мало.

Отож і С. Сірополко якось трохи непевно, сказавши про ці ініціативи князя Острозького, тут-таки відмічає і його прихильність до просвітницької діяльності протестантів, тим само начебто натякаючи на те, що ці явища варто поставити в один ряд [1, с.56]. Та про українську як про живу мову освіти говорити XVI ст. було ще не на разі. Тому й апеляція С. Сірополка до творів І. Вишенського, який палко боронив церковнослов'янську в навчанні та богослужінні [1, с.68–70] не виглядає занадто переконливою. Адже коло принципово модерністських понять, що їх ніс із собою Новий час, не могло вміститися лоно цієї традиції, яка закам'яніла вже тоді, а генія, який би зумів з'єднати вже мертву мову з сучасним лексиконом, як це зробив у Ізраїлі XX ст. Бен-Єгуда, так і не з'явилося – може, якраз через внутрішню відчуженість українства від книжної мови православної церкви.

Зате діяльність православних братств, яку так широко підносять на противагу адаптації західної освіти в Україні тих часів С. Сірополко трактує достатньо об'єктивно, цитуючи гнівні слова львівського єп. Гедеона (Балабана)

про те, що тут взяли гору «хлопи прости», з нижчих верств населення, що перешкождало пориванню українства до західного типу освіти. Він відзначає також, що львівські, скажімо, православні міщани вимушені були формувати православне братство лише після того, як їм було рішуче відмовлено вчити дітей в католицькій кафедральній школі [1, с.58]. Утім, серцеві дослідника милі спроби братчиків зафундувати власні основи. Наголошуючи про самостійність братського «Порядку шкільного» та відсутність у ньому впливів єзуїтського шкільного статуту «Ratio et institutio studiorum societatis Jesus», а також на тій обставині, що «Порядок...» був запроваджений раніше, ніж «Ratio et institutio...», С. Сірополко віддає належне прагненню православних українців відстояти свої надбання, схвально описує демократизм викладання та рівність дітей з різних верств у братській школі [1, с.91]. Тим не менш, С. Сірополко врешті-решт солідаризується з М. Грушевським, який закидав братчикам, що вони, замість того, аби створити оригінальний тип української школи, узяти таки готовий тип школи з польсько-латинських зразків [1, с.93].

Та висновок, що українська освіта в цей період стала значно вища, ніж раніше [1, с.94], свідчить про те, що вся ця діалектика навчання чужому при потребі не відчуратися свого сприймалася С. Сірополком як нормальний й плідний етап у розвитку вітчизняної освіти та її наближенню до західних культурно-освітніх норм.

Список використаних джерел:

1. Сірополко С. Історія освіти в Україні / Степан Сірополко. – Львів : Афіша, 2001. – 664 с.
2. Поплавська Н.М. Полеміка. Риторика. Переконавання. Українська полемічно-публіцистична проза кінця XVI – початку XVII ст. / Н.М. Поплавська. – Тернопіль : ТНПУ, 2007. – 379 с.
3. Яковенко Н. Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII століття. Волинь і Центральна Україна / Наталя Яковенко. – К. : Наукова думка, 1993. – 416 с.
4. Яременко П.К. До питання про еволюцію світогляду Мелетія Смотрицького / П.К. Яременко // Українська література XVI–XVIII ст. та інші слов'янські літератури. – К. : Наук. думка, 1984. – С. 96–115.

В статье рассмотрена концепция украинского образования XVI–XVII вв., выдвинутая в «Истории образования в Украине» С. Сирополко, который рассматривает украинскую школу этого времени как часть европейской культурной панорамы эпохи, акцентируя черты либерализма и мультикультурности объективно оценивая влияние католическо-протестантского образования, которое повлияло и на образовательную политику православных братств.

Ключевые слова: Степан Сірополко, образование в Украине, украинская школа, православное братство.

In this article is analyzed the concept of Ukrainian education of XVI–XVII centuries. In «The History of Education in Ukraine» S. Siropolko considers the Ukrainian school of this time as part of the European cultural panorama of the era, highlighting the features of pluralism and multiculturalism and objectively assessing the impact of the Catholic-Protestant education, which had an impact on the educational policy of Orthodox brotherhoods.

Key words: Stephen Siropolko, education in Ukraine, Ukrainian School, orthodox brotherhood.

Отримано: 19.06.2012